

забування. Напруга в цьому випадку направлена на зорову та слухову пам'ять, мозок ніяк не розвивається.

Другий спосіб – запам'ятовування за допомогою ейдетики, з використанням образного мислення та вже знайомих асоціацій – предметних, колірних, побутових, рухових, фантазійних. Ця інформація зберігається у довготривалій пам'яті.

Механічне заучування – самий неефективний засіб «вбивання» в голову інформації. Він пов'язаний з надмірним навантаженням та стресом від того, що потрібно займатись чимось нудним і нецікавим. Запам'ятовування через образи відбувається завдяки зв'язку інформації з уже знайомим. Зберігаючись надовго, вони допомагають у потрібний момент використовувати уже отримані раніше знання.

Отже, ейдетика добре збільшує творчий потенціал, сприяє гармонійному розвитку обох півкуль головного мозку, робить навчання дитини більш виваженим та поміркованим. Важлива складова ейдетичного навчання дозволяє довше зберігати у пам'яті нотний матеріал, встановлюючи зв'язок незнайомого з уже сформованими у житті навичками. Мислення та пам'ять нероздільні, тому, розвиваючи одну ланку, ми розвиваємо і іншу.

Список використаних джерел

1. Падалка Г. М. Вчитель, музика, діти. К., 1982. 144 с.
2. Плахцінська О. Перші кроки маленького піаніста. Донотний період навчання. К. : Богдан. 76 с.

Дяблова Крістіна,
викладачка Комунального закладу
початкової спеціалізованої освіти
«Мистецька школа № 5» (м. Одеса)

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ЦЕРКОВНО-СПІВОЧОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті розглядаються історичні аспекти давньоруської

церковно-співочої культури, становлення та розвиток вітчизняної музичної медієвістики; визначені найважливіші аспекти в дослідженнях представників вітчизняної музичної медієвістики; схарактеризовані методи дослідження давньоруської співочої традиції, наголошено про необхідність втілення у сучасну музично-педагогічну практику елементів давньоруської теорії музики.

Ключові слова: *музична медієвістика, Давня Русь, знаменна нотація, знаменний спів, канонічність.*

Вивчення давньоруського співочого мистецтва є одним з актуальних напрямів сучасного музикознавства, яке активно розвивається. Давньоруська церковно-співоча школа є найстарішою вітчизняною музичною школою подібно професійним школам живопису. Її історія сягає часів прийняття християнства на Русі, а за думкою деяких вчених, вона зародилася ще раніше.

У зв'язку з цим ми вважаємо цілком несправедливим той факт, що у мистецьких закладах майже не приділяється увага вивченню музичної культури Давньої Русі, у якій були закладені основи для подальшого розвитку вітчизняного музичного мистецтва.

Дослідження давньоруської церковно-співочої культури відноситься до області музичної медієвістики – однієї з найскладнішої та багатоаспектної сфери сучасного музикознавства.

Сучасна медієвістика відрізняється широкою міждисциплінарністю, яка включає такі науки як історія, археологія, філософія, богослов'я, соціологія, антропологія, психологія, літургика, мистецтвознавство, музикознавство тощо.

Становлення та розвиток вітчизняної музичної медієвістики налічує півтора століття. За тривалий період свого існування ця наука збагачена цінними дослідженнями, в яких розглядаються різносторонні питання. Музична медієвістика, в її узькому сенсі, на сучасному етапі включає три основні галузі – візантійську, західно- та східноєвропейську, враховуючи різні історичні, соціальні, духовно-релігійні, хронологічні, музично-стилістичні аспекти вказаних явищ. Головною особливістю музичної медієвістики є провідна роль рукописних джерел, що знаходяться в архівах, в яких невменною та іншими

формами запису зафіксовані музичні зразки професійного мистецтва, насамперед – духовного.

Найважливішими аспектами в дослідженнях представників вітчизняної музичної медієвістики є:

- церковно-співоча монодія як явище середньовічної музичної культури;
- візантійська музична культура як джерело західноєвропейської григоріаніки та православної слов'янської традиції;
- теоретичні аспекти монодії: її центонна (поспівкова) природа, ритмічна сторона середньовічної мелодики, змістовно-структурні особливості мікроциклів та співочих циклів в цілому, в тому числі окремих свят;
- музичне богослов'я (духовна природа середньовічної музики);
- богослужбова функціональність жанрів (специфіка жанрової природи середньовічної монодії, синкретизм);
- закон осмогласся як ладова модальна система.

Одним з найважливіших питань музичної медієвістики є методологія дослідження гимнографії та давньоруського співочого мистецтва.

Застосовувані методи дослідження давньоруської співочої традиції обумовлені його специфікою – монодією, що зафіксована різноманітними формами безлінійного запису. Тому опанування даної проблематики спирається на такі методи дослідження:

- джерелознавчий метод, який заснований на пошуку та систематизації богослужбового та співочого рукописного, а також друкованого матеріалу;
- палеографічний метод (загальний та співочий), який дозволяє вивчати зовнішні особливості, датування, авторство та збереження досліджених джерел, особливості фіксації у них вербального та музичного текстів, закономірності еволюції музичних знаків, модифікацію їх графічних форм з точки зору нотних систем,

кінцевою метою якого є розшифрування (дешифрування) різноманітних систем співочого запису та їх переклад на сучасну нотолінійну нотацію;

- текстологічний метод, що застосовується для аналізу списків піснеспівів свят різних періодів історії існування співочого циклу, завдяки якому виявляються особливості розспівування музичного тексту (силабічний, невматичний, мелізматичний), а також – мелодичні типи, що пов'язані з певним періодом їх побутування (ранній, середній, пізній);
- ретроспективний метод, застосований в якості додаткового методу текстології, сутність якого полягає в можливості більш-менш достовірного реконструювання матеріалу безпозначкових кодексів, які не підлягають точній дешифровці, але, тим не менш, надають можливість прослідкувати існування святкових піснеспівів в їх зворотному історичному процесі (відпізніх позначкових та нотолінійних пам'ятників до ранніх безпозначкових джерел);
- методи сімейографічного та структурно-текстологічного аналізу пам'ятників найдавнішого періоду, які сприяють дослідженню знакових елементів крокової нотації (окремі невми, поспівки, тайно замкненні накреслення – лиця та фіти);
- герменевтичний метод застосовується для розуміння та інтерпретації сакральних богослужбових текстів та гимнографії свята. Герменевтика займається розумінням сенсу знаків, не тільки словесних, але й будь-якого іншого продукту розумової діяльності, вираженої у знаковій формі чи системі знаків (слово, графік, малюнок). Таким чином, герменевтичному аналізу можна надати будь-який візуальний образ, виражений графічно. В нашому випадку – це вербальні знаки, невменні та нотолінійні, тобто візуальнізнаки;

- генетичний метод, який передбачає таке дослідження артефактів культури, що дозволяє зрозуміти вивчаємий феномен з точки зору його виникнення та розвитку. Цей підхід дозволяє зробити діахронічний «зріз» досліджуємого об'єкта чи процесу, тобто прослідкувати його розвиток від моменту виникнення у письмовій традиції Київської Русі до теперішнього часу;
- компаративний метод дозволяє провести порівняльно-історичний аналіз конкретних областей культури в певному часовому інтервалі. Компаративний та генетичний підходи тісно пов'язані між собою та часто виступають у якості єдиного методу пізнання культури;
- статистичний метод передбачає виявлення частотності вживаності того чи іншого співочого знаку, поспівки чи тайнозамкненого накреслення безлінійної нотації в окремому піснеспіві чи його фрагменті, а також протягом всього часу існування крюкових списків, кількісної фіксації піснеспівів у конкретних кодексах, кількість богослужбових та співочих пам'ятників, які відносяться до кожного з періодів служби.

Говорячи про давньоруську співочу традицію, окрім залучення таких методів дослідження як джерелознавство, палеографія, текстологія, кодикологія, поетика, герменевтика та ін., медієвісту необхідні широкі знання в області типологічних властивостей середньовічної культури.

Хронологічні рамки зазначеної галузі музикознавства безпосередньо пов'язані з палеографічними та стилістичними особливостями вітчизняної церковно-співочої культури, а також з їх еволюційними процесами у релігійному житті Русі.

Нижню межу давньоруської музичної медієвістики формально можна віднести до перетину XI-XII століть – часу виникнення перших, що дійшли до наших днів, нотованих рукописних пам'ятників.

Неможливо однозначно визначити чітку верхню межу, яка розмита через безліч факторів, що відбувалися протягом XVII віку у вітчизняній історії,

зокрема: зміна середньовічної епохи Новим часом; орієнтація церковної та державної влади на західноєвропейську культуру; літургійні перетворення у Православній церкві; поступова стильова зміна модального монодійного церковного співу на гомофонно-гармонічне багатоголосне партесне виконання; нерівномірний музично-стильовий перехід на різних територіях Русі. Тому у музикознавстві є стала думка про другу половину XVII століття, як про переломний період у вітчизняному музичному мистецтві,

У нашому дослідженні, спираючись на певний співочий матеріал, ми можемо говорити про відображення середньовічного музичного мислення у співочих рукописах з безлінійною формою запису. Джерела, зафіксовані двознаменною та київською п'ятилінійною нотацією, демонструють процес переходу, являючи собою «продукт» зіткнення двох протилежних епох.

Стильові ознаки пореформеної знаменної культури, до якої відносяться пізні невменні джерела, також відображають усталену середньовічну традицію (середньовічний тип церковно-співочого мистецтва), незалежно від часу їх створення, що дозволяє віднести їх ще до сфери медієвістики. Що стосується старообрядницької співочої практики, в якій також задіяна безлінійна нотація піснеспівів, то вона, традиційно для вітчизняної науки також відноситься до сфери досліджень дореволюційних, радянських та сучасних медієвістів.

Таким чином, верхня межа області вивчення музичної медієвістики співпадає з часом зміни двох традицій – знаменної та партесної, яку, безумовно, неможливо позначити якимось одним роком чи навіть десятиліттям. Формально закінченням часового виміру сфери дослідження медієвістики, слідом за музикознавчою точкою зору, що склалася у музичній науці, будемо вважати другу половину XVII століття.

Церковний спів Давньої Русі, який втілений у формі чоловічого монодійного хорового звучання та зафіксований знаменною нотацією, представляє собою особливий, високодуховний, релігійно-сугестивний пласт вітчизняної культури, що виступає як засіб перетворення внутрішнього світу християнина. При цьому храмове дійство, яке включає як найважливішу

частину співочі тексти та церковний спів, спирається на ряд засобів, здатних трансформувати свідомість людини, зануреної у священнодійство, що відбувається під час богослужіння.

Співочою основою візантійської та давньоруської гимнографії є модальна система осмогласся – найважливіший елемент канонічної традиції.

Музична медієвістика, як одна з областей музикознавчої науки, є великою та багатогранною дисципліною. Історія існування східнослов'янської музичної медієвістики налічує півтора століття. За цей час науковцями розкрито багато важливих проблем (першоджерела, джерелознавство, текстологія, палеографія, різновиди давньоруської монодії, засоби її нотування, типи раннього руського багатоголосся, одиниці співочого тексту піснеспівів, багаторозспівність тощо). Разом з тим, сьогодні все ще залишається ряд нерозкритих таємниць співочих традицій Русі.

У мистецьких та спеціалізованих закладах на заняттях сольфеджіо, теорії музики, історії музики, хора, вокального ансамблю можливо знайомити учнів, студентів з музичною культурою Давньої Русі, із провідним музично-стилістичним напрямом – знаменним співом та основними знаками його нотації та їх символікою:

Актуальним вважається питання утворення вокальних ансамблів знаменного співу.

Список використаних джерел

1. Історія української музики. В 6 т./ АН УРСР. Ін-т мист-ва, фолькл. та етногр. ім. °М. °Т. °Рильського; Редкол.: М. °М. °Гордійчук (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1989 – 1991. Т. 1: Від найдавніших часів до середини ХІХ ст., 1989. 448°с.
2. Козицький °П. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. Київ, 1971.
3. Марченко °М. °І. Історія української культури. К., 1961. С. 61–62.
4. Цалай-Якименко °О. Київська нотація як релятивна система // *Українське музикознавство*. Київ, 1974. Вип. 9. С. °197 –224.

5. Цалай-Якименко^о. Музикознавство і педагогіка // Історія української музики. Київ, 1989. Т. 1.

Дяденко Катерина,
викладачка сольного та естрадного співу
КЗПСО «МШ №5»(м. Одеса)

РОЗСПІВУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ЕТАПІВ ВОКАЛЬНОЇ РОБОТИ

***Анотація.** У статті проаналізовано цілі та завдання розспівування на уроці вокалу; наведено та схарактеризовано вправи для розспівування; визначено основні шляхи формування вокальних навичок у дітей.*

***Ключові слова:** вокал, голос, діти, розспівування, формування, навички.*

***Постановка проблеми.** Одним з найважливіших етапів розвитку голосу співака є правильно побудоване заняття з вокалу, адже спів – це складний психофізіологічний процес, в основі якого лежить складна координована робота всього організму, діяльність кори головного мозку і підкірки разом із периферійною нервовою системою.*

У процесі навчання співу розвивається дитячий голос, а також вирішуються виховні завдання, пов'язані з формуванням особистості учня. Учитель несе відповідальність за правильне виховання співочого голосу своїх учнів. Ключовою частиною заняття з вокалу є розспівування.

***Виклад основного матеріалу.** Розспівування – це свого роду вокально-слухове налаштування співаків на початку занять або перед концертом. Своєю метою воно має підготовку співака до роботи над репертуаром і до концертного виконання. Розспівування може тривати 10-15 хвилин і більше, адже включає в себе роботу над вокальною технікою.*

Завдання розспівування – спів в єдиному правильному звучанні (на диханні, у правильній позиції) з чистою інтонацією, а також робота над активізацією артикуляційного апарату, вправи на нюансування тощо.

Будь-яке розспівування підбирається індивідуально під окремого учня та